

Het Venloos en het Blericks, een stads- en een dorpsdialect in één gemeente

Frens Bakker

bron

Frens Bakker, *Het Venloos en het Blericks, een stads- en een dorpsdialect in één gemeente* (Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde, Nr. 98). Hasselt 1998

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/bakk035venl01_01/colofon.htm

© 2006 dbnl / Frens Bakker

dbnl i.s.m.

Het Venloos en het Blericks, een stads- en een dorpsdialect in één gemeente

Binnen de grenzen van de gemeente Venlo zijn van oudsher twee dialecten gangbaar: het Venloos en het Blericks. Opvallend is dat veel Venlonaren dat niet weten. Ze denken dat er maar één dialect, het Venloos, in hun gemeente inheems is. Iemand die Blericks spreekt, heeft mij eens verteld dat Venlonaren hem vragen: *Wao kums dich vandan?* Meestal lokaliseren ze hem dan in een van de zuidelijke buurgemeenten. Op het hoe en waarom kom ik verderop terug.

Om de verspreiding van die dialecten - vroeger en nu - in de gemeente Venlo te beschrijven, is het nodig een blik op de kaart van de gemeente te werpen.

‘Het stadsdeel Venlo’

De gemeente Venlo (kaart 1) strekt zich over twee haast even grote gebieden aan weerszijden van de Maas uit. Het eigenlijke Venlo ligt aan de oostkant van de Maas. Tot 1940 was dit de gemeente Venlo plus nog een kleine enclave aan de westelijke oever, net tegenover de binnenstad. (Daar lag vroeger het Fort Sint Michiel, een versterkt bruggenhoofd dat de stad tegen aanvallen uit het westen moest beschermen. Nu ligt daar de Frederik Hendrikkazerne). In het gemeentelijk spraakgebruik heet dit eigenlijke Venlo, het gebied ten oosten van de Maas ‘het stadsdeel Venlo’ (kaart 2).

Als we teruggaan in de geschiedenis, dan zien we in dit gebied tussen de Maas en de Duitse grens een duidelijke tweedeling:

- 1) de vestingstad Venlo (ongeveer het huidige centrum);
- 2) het omringende Venlose platteland, genaamd *d'n Bantoe:n* (Nederlands: de Bantuin).

Zowel in de stad als in de Bantuin spraken en spreken de mensen Venloos. Maar vroeger waren er wel wat verschillen tussen het Venloos van de stad en het Venloos van de Bantuin. Eind vorige eeuw werden de meeste Venlose boeren tuinder. Het Venlose woord voor tuinder is *gerdeneer*. Vandaar dat het Venloos van de Bantuin in de volksmond

Gerdeneersvenloos heet. Na 1860 zijn de stadsmuren geslecht en vanaf die tijd heeft het centrum zich ten koste van de Bantuin uitgebreid.

Op kaart 2 ziet u de toestand van 1866 naast de toestand van 1997. Van het Venlose platteland is weinig meer over. Als overblijfsel van de Bantuin geldt nu het buurtschap *'t Ven*.

Door die verstedelijking van het Venlose platteland zijn de typische kenmerken van het Gerdeneersvenloos goeddeels verdwenen. Heel veel is er niet bekend over het Gerdeneersvenloos. D.w.z. er is nog geen gericht onderzoek naar gedaan. Hieronder kom ik op een aantal verschillen te spreken.

Kaart 1: De gemeente Venlo in 1997

Kaart 2: Het stadsdeel Venlo

Kaart 3: Het stadsdeel Blerick

‘Het stadsdeel Blerick’

Ten westen van de Maas ligt wat in het gemeentelijk jargon ‘het stadsdeel Blerick’ heet.

Het noordelijke deel daarvan is in de jaren '90 van de gemeente Grubbenvorst overgeheveld naar de gemeente Venlo. Daar ontwikkelt de gemeente Venlo een nieuw industrieterrein met de zeer on-Limburgse naam ‘Tradeport West’. De 24 Grubbenvorster bewoners zijn ‘geamoveerd’, zodat het Grubbenvorster dialect er is uitgestorven.

Afgezien van dit recent aan de gemeente toegevoegde stuk, bestaat het ‘Stadsdeel Blerick’ historisch uit drie gedeelten (kaart 3):

- 1) het dorp Blerick (*Blieërik* of *t Dörp*) gelegen aan de Maas;
- 2) het gehucht Hout-Blerick (*Houblieërik*);
- 3) het kleinere gehucht Boekend (*D'n Bokend*).

Tot 1940 behoorde dit ‘Stadsdeel Blerick’ tot de gemeente Maasbree. Die gemeente Maasbree bestond uit 3 dorpen: Blerick, Baarlo en Maasbree. Aanvankelijk was Maasbree het grootste dorp, maar vanaf het 3e kwart van de 19e eeuw is Blerick snel gaan groeien. Het kreeg een station, een werkplaats van het spoor en wat industrie en werd aldus de grootste en belangrijkste kern van de toenmalige gemeente Maasbree.

Nog rond 1900 spraken het dorp Blerick en zijn gehuchten Hout-Blerick en Boekend een en hetzelfde dialect: het Blericks. De Maas vormde de dialectgrens met het Venloos.

Toen Blerick-Dorp in het derde kwart van de 19e eeuw snel ging groeien, werden de contacten met Venlo intensiever, de agrarische activiteiten verminderden allengs en de plaats begon te verstedelijken.

Vanaf het begin van de 20e eeuw zien we de invloed van het Venloos toenemen. In dialectenquêtes vanaf 1930 tot 1970 is duidelijk zichtbaar dat het Blericks sterk staat in Hout-Blerick en Boekend. Maar in Blerick-Dorp vertoont het dialect steeds sterkere Venlose trekken.

In 1940 wordt Blerick-Dorp samen met Hout-Blerick en Boekend overgeheveld naar de gemeente Venlo. Na de oorlog verrijzen er veel nieuwe wijken in Blerick waar ook veel Venlonaren gaan wonen. Blerick wordt in feite een voorstad van Venlo. Van het agrarische karakter is niet veel meer over. In 1997 kent Blerick nog maar 1 boerenbedrijf. Het Blericks verliest in Blerick steeds meer aan terrein en in de jaren tachtig sterft het Blericks als gesproken taal in Blerick zelf uit wanneer de laatste geboren en getogen dorpelings, die de taal actief beheersen, sterven. Wél leven er nog Blerickenaren die in hun jeugd Blericks hebben gepraat. Maar nu spreken ze een soort Venloos met Blerickse invloeden. Wie erop let, hoort bij mensen van echte Blerickse komaf soms een ander woord of een iets afwijkende uitspraak. Maar al met al is het Venloos nu de taal van Blerick en heel veel Venlonaren en zelfs Blerickenaren weten niet dat er een paar generaties aanzienlijke verschillen bestonden

tussen het dialect van Venlo en Blerick.

Hout-Blerick en Boekend hebben hun agrarische karakter nog niet helemaal verloren. Ze zijn inmiddels uitgegroeid tot dorpen. Hout-Blerick kreeg in de jaren '30 een eigen kerk, Boekend in de jaren '50. Er kwamen eigen schoten en de kinderen hoefden niet meer in Blerick-Dorp naar school. Het is niet zo dat elke Hout-Blerickenaar of Boekender nog 'zuiver Blericks' spreekt, maar wel leeft daar het dialect nog dat in het dorp is uitgestorven.

Toch is het begrijpelijk dat niet elke Venlonaar weet dat er in zijn gemeente nog een ander dialect wordt gesproken. Want het percentage dat Blericks spreekt is erg laag. Zelfs als we er voor het gemak van uitgaan dat elke Hout-Blerickenaar of Boekender Blericks spreekt, dan ligt het percentage Blerickssprekenden op de totale bevolking tussen de 3 en 4%.

Stadsdialect en dorpsdialect

Voordat ik inga op de verschillen, wil ik wijzen op het verschillende karakter van de dialecten. Het Venloos is het dialect van een oude stad. Het Blericks is net als alle dialecten van Venlo's buurplaatsen een dorpsdialect.

Wat wil dat zeggen? Een stadsdialect als het Venloos is meer beïnvloed door de standaardtaal. Er was meer invloed van buiten. Van verre kwamen handelaren naar de stad en ook de garnizoenssoldaten die minstens twee jaar in de stad gelegerd waren kwamen meestal van buiten. Verder waren er nogal wat Venlose handelaren die in den vreemde en in contact kwamen met andere dialecten. Het is dan ook geen toeval dat het Venloos vaker andere woord(vorm)en heeft dan de naburige dorpsdialecten.

De dorpelingen kwamen veel minder in aanraking met mensen van verweg en daarom bleef hun dialect conservatiever. Die conservatieve trekjes binden die omringende dorpsdialecten t.o.v. het stadsdialect. Het Blericks vertoont vaak meer overeenkomsten met het dialect van een ander buurdorp van Venlo dan met het dialect van Venlo.

Dus als ik zo dadelijk Blerickse woorden met Venlose ga vergelijken, dan gelden (of golden) die Blerickse meestal ook voor de dialecten van andere buurdorpen, met name Velden en Tegelen. Het Blericks dient dus als vertegenwoordiger van de rond Venlo gesproken dorpsdialecten.

Enkele overeenkomsten tussen het Venloos en het Blericks

Maar eerst wil ik nog op een paar belangrijke overeenkomsten tussen het Venloos en het Blericks wijzen:

kaart 4: Isoglossen in Noord-Limburg. Bron: Pieter Goossens, Isoglossen in Noord-Limburg (in: Houx e.a., Tegels Dialek, Maastricht 1968)

tabel 1Blericks

Ouk **ik stó**ng mich dao
veur de **schoeël** te wachte

ou**K - iK**; (st; ng); **sch**
ng ⇔

ou**CH-iCH**; (st; ng); **sj**
st ⇔

Baarloos †

Ouch **ich st** óng mich dao
veur de **sjoeël** te wachte

Venloos

Ouk **ik stó**nd mich dao
veur de **schoeël** te wachte

ou**K - iK**; **st; nd**; **sch**
nd

Ürdinger Linie
ou**CH-iCH**; **sjt; ng; sj**
sjt

Tegels †

Ouch **ich sjt**ing/ **sjt** óng mich
dao veur de **sjoeël** te wachten

- Beide dialecten liggen dus net ten noorden van de Uerdinger Linie: **ik, ouk**.
- Beide liggen in het mich-kwartier: **mich**
- Beide dialecten liggen net ten noorden van de **sch-sj**-grens:
*Blerick - Venlo: Ik staon veur de **schoeël***
*Baarlo: Ich staon veur de **sjoeël***
*Tegelen: Ich sjtaon veur de **sjoeël***

In Noord-Limburg zijn in de regio rond Venlo sommige van deze isoglossen de afgelopen honderd jaar stabiel gebleven. De Uerdinger Linie en de sch-sj-grens. Maar voor een medeklinker staat de sj onder druk. De vorm *mich* staat nog altijd zeer sterk en doet in Sevenum zelfs het oorspronkelijke *meej* sterke concurrentie aan. Vormen als **stó**ng zijn inmiddels uit sommige dialecten verdwenen. Daarop kom ik later nog te spreken.

De verschillen¹⁾

Als we het zinnetje *Ik stond scheef* met de noordelijke en zuidelijke buurdialecten vergelijken, dan valt op dat Venlo relatief geïsoleerd ligt. Het Blerick verschilt op 2 punten van zijn zuidelijke buur, maar verschilt op 0 punten van de noordelijke buur Grubbenvorst en zelfs van Velden. Venlo verschilt op 4 punten van zijn zuidelijke buur Tegelen en op 1 punt van noordelijke buur Velden.

Tabel: 2 Venlo en Blerick en hun noordelijke en zuidelijke buurdialecten rond 1900:

	<u>Grubbenvorst</u> Ik stóng scheid	⇐ 0 verschillen ⇒	<u>Velden</u> Ik stóng scheid
0 verschillen †			† 1 verschil
	<u>Blerick</u> Ik stóng <u>scheid</u>	⇐ 1 verschil ⇒	<u>Venlo</u> Ik stónd <u>scheid</u>
2 verschillen †			† 4 verschillen
	<u>Baarlo</u> Ich stóng sjeif	⇐ 1 verschil ⇒	<u>Tegelen</u> Ich sjtóng sjeif

Nogmaals: het Venloos blijkt wat geïsoleerd. Concentreren we ons op de verschillen tussen het Venloos en het Blericks, waarbij het Blericks meestal overeenkomt met de genoemde dorpsdialecten bij Venlo. Het lijkt erop dat er invloeden vanbuiten, hier van de Nederlandse standaardtaal, het eerste zijn opgetreden in het Stadsvenloos. Een paar voorbeelden:

Tabel 3: Tegenstellingen Gerdeneersvenloos en Stadsvenloos rond 1900

Blericks	Gerdeneers-Venloos	Stads-Venloos	Nederlands
get/ wet	wet (1914)	wa(a)t	iets/ wat
herd	herd (1914)	hard	hard
melder	melder, merdel	maelder	merel
?	Bantoe:n	Bantuin	Bantuin
kerboe:t	kerboe:t	balkebrij	balkenbrij

Duidelijk blijkt dat de vernieuwingen het eerst in het Stadsvenloos optreden en dat het Gerdeneersvenloos langer vasthield aan de oorspronkelijke vormen. *Maelder* beschouw ik als een mengvorm van *melder* en *merel*.

Verschillen tussen de klinkers in beide dialecten

De onderstaande voorbeelden laten een volgende fase van de ontwikkeling zien: de Nederlandse woordvormen hebben ook in het Gerdeneersvenloos de oude verdrongen. Die oudere zijn nog wel in het Blericks bewaard:

Tabel 4: Tegenstellingen Venloos-Blericks

Blericks	Venloos	Nederlands
troew	trouw	trouw
doewe	douwe	douwen, duwen
aegers	ekster	ekster
doow/dich bis	dich bis	[jij bent]
doe/doow dougniks [+]	doe dougniks [+]	[jij deugniet]
daag	daag	dag
β	β	β
maondig	maondaag	maandag

We hebben tot dusverre alleen naar een paar losse woorden gekeken. Ook in de vervoeging en verbuiging van woorden zijn er opvallende verschillen. Het Venloos blijkt meestal wat eenvoudiger dan het Blericks:

Tabel 5: klinkerverkortingen in het werkwoordparadigma in het Blerickse en het Venloos

Nederlands: MAKEN

Nederlands: RAKEN

Venloos én Blericks

Blericks

Venloos

	<i>maake</i>	raake	raake
<u>o.t.t.</u>			
<i>ik</i>	<i>maak</i>	raak	raak
<i>de</i>	<i>mAks</i>	rAks	raaks
<i>hae</i>	<i>mAk</i>	rAk	raak
<i>we</i>	<i>maake</i>	raake	raake
<i>ge</i>	<i>mAk</i>	rAk	raak
<i>ze</i>	<i>maake</i>	raake	raake

<u>o.v.t.</u>			
<i>ik</i>	<i>mAkde</i>	<i>rAkde</i>	<i>raakde</i>
<i>de</i>	<i>mAksde</i> ²⁾	<i>rAksde</i>	<i>raaksde</i>
<i>hae</i>	<i>mAkde</i>	<i>rAkde</i>	<i>raakde</i>
<i>we</i>	<i>mAkde</i>	<i>rAkde</i>	<i>raakde</i>
<i>ge</i>	<i>mAkde</i>	<i>rAkde</i>	<i>raakde</i>
<i>ze</i>	<i>mAkde</i>	<i>rAkde</i>	<i>raakde</i>
	<i>gemAk</i>	<i>gerAk</i>	<i>geraak</i>

De vormen van *maake* (maken) laten zien dat dit patroon van verkortingen in het Venloos niets vreemds is. In het vergelijkbare *raake* is het Venlose paradigma genivelleerd. Het Blericks kent hier wel dezelfde verkortingen als in *maake*.

Tabel 6: monoftongering in het werkwoordparadigma in het Blericks en Venloos

<i>Nederlands:</i> MAKEN		<i>Nederlands:</i> ROKEN		<i>Nederlands:</i> MENEN			
<u><i>Venloos én Blericks</i></u>		<u><i>Blericks</i></u>	<u><i>Venloos</i></u>	<u><i>Blericks</i></u>	<u><i>Venloos</i></u>		
<i>maake</i>		<i>rouke</i>	<i>rouke</i>	<i>meine</i>	<i>meine</i>		
<u><i>o.t.t.</i></u>							
<i>ik</i>	<i>maak</i>	<i>ik</i>	<i>rouk</i>	<i>rouk</i>	<i>ik</i>	<i>mein</i>	<i>mein</i>
<i>de</i>	<i>mAks</i>	<i>de</i>	<i>rOks</i>	<i>rouks</i>	<i>de</i>	<i>mEns</i>	<i>meins</i>
<i>hae</i>	<i>mAk</i>	<i>hae</i>	<i>rOk</i>	<i>rouk</i>	<i>hae</i>	<i>mEnt</i>	<i>meint</i>
<i>we</i>	<i>maake</i>	<i>we</i>	<i>rouke</i>	<i>rouke</i>	<i>we</i>	<i>meine</i>	<i>meine</i>
<i>ge</i>	<i>mAk</i>	<i>ge</i>	<i>rOk</i>	<i>rouk</i>	<i>ge</i>	<i>mEnt</i>	<i>meint</i>
<i>ze</i>	<i>maake</i>	<i>ze</i>	<i>rouke</i>	<i>rouke</i>	<i>ze</i>	<i>meine</i>	<i>meine</i>
<u><i>o.v.t.</i></u>							
<i>ik</i>	<i>mAkde</i>	<i>ik</i>	<i>rOkde</i>	<i>roukde</i>	<i>ik</i>	<i>mEnde</i>	<i>meinde</i>
<i>de</i>	<i>mAksde</i>	<i>de</i>	<i>rOksde</i>	<i>rouksde</i>	<i>de</i>	<i>mEnsde</i>	<i>meinsde</i>
<i>hae</i>	<i>mAkde</i>	<i>hae</i>	<i>rOkde</i>	<i>roukde</i>	<i>hae</i>	<i>mEnde</i>	<i>meinde</i>
<i>we</i>	<i>mAkde</i>	<i>we</i>	<i>rOkde</i>	<i>roukde</i>	<i>we</i>	<i>mEnde</i>	<i>meinde</i>
<i>ge</i>	<i>mAkde</i>	<i>ge</i>	<i>rOkde</i>	<i>roukde</i>	<i>ge</i>	<i>mEnde</i>	<i>meinde</i>
<i>ze</i>	<i>mAkde</i>	<i>ze</i>	<i>rOkde</i>	<i>roukde</i>	<i>ze</i>	<i>mEnde</i>	<i>meinde</i>
	<i>gemAk</i>		<i>gerOk</i>	<i>gerouk</i>		<i>gemEnd</i>	<i>gemeind</i>

Overall waar beide dialecten in *maake* verkorten, treden in Blerickse paradigmata met tweeklanken eenklanken op. Maar in het Venloos verschijnt in elke vorm de tweeklank.

Hoewel in deze Blerickse voorbeelden de monoftongering is, is het mogelijk dat het Venloos deze monoftongeringen ook eens gekend heeft en later het paradigma vereenvoudigd heeft.

Tabel 7: secundaire diftongering in het werkwoordparadigma in het Blericks en Venloos

Nederlands: MAKEN			Nederlands: WONEN		
<u>Venloos én</u> <u>Blericks</u>			<u>Blericks</u>		<u>Venloos</u>
<i>maake</i>			woeëne		woeëne
<u>o.t.t.</u>					
<i>ik</i>	<i>maak</i>	<i>ik</i>	woeën	<i>ik</i>	woeën
<i>de</i>	<i>mAks</i>	<i>de</i>	wÓns	<i>de</i>	woeëns
<i>hae</i>	<i>mAk</i>	<i>hae</i>	wÓnt	<i>hae</i>	woeënt
<i>we</i>	<i>maake</i>	<i>we</i>	woeëne	<i>we</i>	woeëne
<i>ge</i>	<i>mAk</i>	<i>ge</i>	wÓnt	<i>ge</i>	woeënt
<i>ze</i>	<i>maake</i>	<i>ze</i>	woeëne	<i>ze</i>	woeëne
<u>o.v.t.</u>					
<i>ik</i>	<i>mAkde</i>	<i>ik</i>	wÓnde	<i>ik</i>	woeënde
<i>de</i>	<i>mAksde</i>	<i>de</i>	wÓnsde	<i>de</i>	woeënsde
<i>hae</i>	<i>mAkde</i>	<i>hae</i>	wÓnde	<i>hae</i>	woeënde
<i>we</i>	<i>mAkde</i>	<i>we</i>	wÓnde	<i>we</i>	woeënde
<i>ge</i>	<i>mAkde</i>	<i>ge</i>	wÓnde	<i>ge</i>	woeënde
<i>ze</i>	<i>mAkde</i>	<i>ze</i>	wÓnde	<i>ze</i>	woeënde
	<i>gemAk</i>		gewÓnd		gewoeënd

In het paradigma van *woeëne* (wonen), zien we hetzelfde patroon als bij *rouke* en *meine* (tabel 6): het Blericks kent in de vaste vormen monoftongeringen. Het Venloos vertoont overal dezelfde tweeklank.

Het bijzondere van dit voorbeeld is dat de *wón*-vormen de verkorting van de oorspronkelijke vorm *woon* laten zien. In de vaste vormen is deze oo [o:]

verkort (tot [o]>[q]). De vormen die niet verkort waren, zijn later (secundair) gediftongeed: *woon-* [o:] werd *woeën-* [ue]. In het Venloos is het paradigma vereenvoudigd en heeft *woeën-* alle *wón-*vormen verdrongen. Het Blericks toont nog de oude toestand.

Ook bij andere woordsoorten zien we in het Venloos een eenvoudiger patroon dan in het Blericks:

Tabel 8: verkorting en diftongering in zelfstandige naamwoorden

Blericks	Venloos	Nederlands
<i>Verkleiningen:</i> bloom bl <u>U</u> mke	bloom ble <u>u</u> mke	<i>bloem</i> <i>bloemetje</i>
scheep schl <u>p</u> ke	scheep scheep <u>k</u> e	<i>schip</i> <i>scheepje</i>
geit g <u>E</u> tje	geit geit <u>j</u> e	<i>geit</i> <i>geitje</i>

Vergelijkbaar met *bloom* is *schoon* (schoen). Het verkleinwoord daarvan is zowel in het Venloos als in het Blericks *schunke*.

Tabel 9: verkorting en diftongering in bijvoeglijke naamwoorden

Blericks	Venloos	Nederlands
klein kl <u>E</u> nder 't kl <u>E</u> nste	klein klein(d)er 't kleinste	<i>klein</i> <i>kleiner</i> <i>het kleinste</i>

Dit paradigma heeft ook de vormen van het leenwoord *fijn*³⁾ (in de betekenis 'mooi, aangenaam') beïnvloed:

Blericks	Venloos	Nederlands
fijn f <u>E</u> nder 't f <u>E</u> nste	fijn fijn(d)er 't fijnste	<i>fijn</i> <i>fijner</i> <i>het fijnste</i>

Tabel 10: verkorting en diftongering in telwoorden

Blericks	Venloos	Nederlands
veer vlrde	veer veerde	<i>vier</i> <i>vierde</i>
twieë twldde	twieë twieëde	<i>twee</i> <i>tweede</i>

De *i* van *twidde* is een echo van de oorspronkelijke vorm **twee* - **tweede*. *Tweede* is verkort tot *twidde*. Daarna is de klinker van **twee* veranderd in *ieë*: *twieë*.

Typisch voor het Venloos is het gedeeltelijk samenvallen van de paradigmata van de werkwoorden 'liggen' en 'leggen' en 'zitten' en 'zetten'.

Tabel 11: het (niet) samenvallen van verbuigingsvormen van verschillende werkwoorden

LIGGEN en LEGGEN

Vetgedrukt = anders dan in
bovenstaande rijtje

<u>Nederlands</u>	<u>Blericks</u>	<u>Venloos</u>
<i>ik lig</i>	ik LIG(K) =	ik LIG(K)
<i>ik lag</i>	ik LOOG =	ik LOOG
<i>ik heb gelegen</i>	ik höb GELAEGE =	ik heb GELAEGE
<i>ik leg dat neer</i>	ik LEG(K) det neer ¹	ik LIG(K) det neer
<i>ik legde dat neer</i>	ik LAG det neer ¹	ik LOOG det neer
<i>ik heb dat neergelegd</i>	ik höb det neerGELAG	ik heb det neerGELAG

ZITTEN en ZETTEN

Vetgedrukt = anders dan in
bovenstaande rijtje

<u>Nederlands</u>	<u>Blericks</u>	<u>Venloos</u>
<i>ik zit hier</i>	ik ZIT =	ik ZIT
<i>ik zat hier</i>	ik ZOOT =	ik ZOOT
<i>ik heb hier gezeten</i>	ik höb GEZAETE =	ik heb GEZAETE

<i>ik zet dat neer</i>	ik ZET det neer ¹	ik ZIT det neer
<i>ik zette dat neer</i>	ik ZAT det neer ¹	ik ZOOT det neer
<i>ik heb dat neergezet</i>	neerGEZATTE =	neerGEZATTE

Alleen de invuller van de Venlose lijst van de SGV-enquête vermeldt voor zette: *zat*, meestal *zoot*. Hij was geboren en opgegroeid in de Bantuin en mogelijk is *zat* een vorm uit het Gerdeneersvenloos⁴⁾.

Er zijn maar weinig gevallen waarin het Blericks eenvoudiger is dan het Venloos. Ik heb er maar één kunnen vinden: het paradigma van *mótte* (moeten).

Tabel 12: Moeten

Nederlands	Blericks	Venloos
<i>moeten</i>	mótte	mótte
<i>ik moet - we moeten</i>	ik mót - we mótte	ik mót - we mótte
<i>ik moest - we moesten</i>	ik mós - we móste ¹	ik mEUs - we mEUste
<i>ik heb gemoeten</i>	ik höb 't gemós > ¹ gemótte	ik heb 't gemEUs > gemótte

De eu-klank [ø:] is oorspronkelijk een conjunctiefvorm. In de omringende plaatsen ben ik die nergens tegengekomen.

Klinkerlengte

Het komt vaker voor dat de klinkers *ie*, *oe* en *uu* zijn in het Venloos voor *i*, *m*, *n* vaak wat korter dan in het Blericks:

Tabel 13: ie, oe en uu vóór l, m, n

Blericks	Venloos	Nederlands
vie:l	viel	vijl
appelesie:n	appelesien	appelsien
proe:m	proem	pruim
ku:me	kume	kuimen [ste(u)nen]

De eerste die het verschil in klinkerlengte in de regio Venlo opmerkte was bij mijn weten opmerkte was W. Janssen⁵⁾ in 1940. Deze constatering klopt ongetwijfeld, maar het is de vraag of al zijn voorbeeldwoorden representatief zijn. Soms geeft hij korte Venlose vormen, waar de Venlose Woordenlijst van Van Daele⁶⁾ (uit 1937) lange geeft. Ook het Venloos Woordenboek⁷⁾ en A.L.W.P. Hendriks in *Verandering in het dialect*⁸⁾ geven vaker langere vormen dan W. Janssen. Hendriks toont aan dat (in elk geval in de jaren tachtig) afhankelijk van de spreker in Venlo soms ook de lange klanken gangbaar zijn. Maar als tendens klopt Janssens constatering: in Venlo zijn deze klinkers vaak korter dan in Blerick.

Janssen vermoedt als oorzaak het rappere spreektempo van stedelingen, maar misschien ook invloed van het Nederlands dat in deze posities alleen maar korte klinkers kent.

Nog enkele andere verschillen in het klankkarakter

Het is moeilijk om in een kort bestek het klankkarakter van beide dialecten te beschrijven. Ik beperk me tot een paar hoofdpunten. Het Venloos wordt wat meer achter in de keel uitgesproken dan het Blericks.

Een sjibolet voor mij is de wijze waarop een Venlonaar /a:/ (de lange a) uitspreekt. In Nederlands Zuid-Limburg klinkt de lange a zeer donker [û:]. In Noord-Limburg is ze veel scherper [a:] met het Venloos als allerscherpste variant. Een woord als *laaf* kan soms zelfs als [la:ɛt] klinken waarbij de [a:] in de [ɛ] overvloeit. Het Venloos, zeker van de oudere generaties, klinkt veel trekkerig en galmender dan het Blericks. Dit geldt vooral voor het Gerdeneersvenloos. Sleptonen zijn aldus zeer goed hoorbaar.

In het Blericks heb ik nog de [e], de klank tussen [i] (de i van pit) en de [ɛ] (de e van pet) nog waargenomen. In het Venloos ontbreekt deze klank volledig. Deze [e]-klank is het Venloos ofwel tot [i] of tot [ɛ] uitgekristalliseerd. Omdat ik niet genoeg Blerickse gegevens heb, neem ik een paar Tegelse als voorbeeld:

Tabel 14: de Venlose parallellen van [e]

Tegels	Venloos	Nederlands
mèt	mit > met	met
mèlk	melk	melk
kèrk	kerk	kerk
hae zjwèt	hae zwet	hij zweet
hae hèt	hae hit > het	hij heet
hae hèlt	hae hildt > heldt	hij houdt
hae wèt	hae wit > wet	hij weet
hae vèlt	hae velt	hij valt
zègke	zegke > zegge	zeggen

In de Venlose vertaling van de parabel van de Verloren zoon van ongeveer 1800 komt de spelling sigghen (zeggen) voor. Mogelijk was de klinker toen minder open dan nu.

De Venlose klanken zijn vaak opener dan de Blerickse:

Typisch Venloos ook dat de sjwa soms naar een [ɪ] neigt. Boe:te (buiten) klinkt dan als [ˈbu:tɪ], sloope (slapen) als [ˈslɔ:pɪ]. Deze extreme variant is niet algemeen. Wel is het zo dat de Venlose sjwa vaak palataler wordt gerealiseerd dan in de buurdorpen.

De [e:] en de [ɔ:] zijn in Noord-Limburg tamelijk gesloten. Een woord als ‘militair’ wordt in het dialect als ‘militeer’ uitgesproken; en de zeer open o van ‘zone’ klinkt heel wat geslotener. Het Venloos realiseert echter het woord *jao* (ja) en *nae* (nee) echter heel open.

In het Blericks zijn deze klanken bijna net zo gesloten als in de andere woorden.

Andersom kent het Blericks meer woorden met de open [œ] (ö) die in het Venloos als [Y] worden uitgesproken:

Tabel 15: Blericks [œ] versus Venloos [Y]

Blericks	Venloos	Nederlands
knöpfe	knuppe	knopen
bös	bus	bus (autobus; brievenbus)
öm	um	om

Typisch is dat er in het Blericks zuivere eenklank met naslag, terwijl in het Venloos de lange eenklank wat minder zuiver is, maar een naslag ontbeert. Hier lijkt me de Nederlandse invloed op het Venloos evident.

Blericks: Herma^Jn, Tó^Jn, doo^Jn (doen), zee^Jve (getal 7), nee^Jge (negen), kepo^Jt (kapot).

Kaart 4: Het velariseringsgebied in Noord-Limburg

Medeklinkers

Hier beperk ik me tot een verschijnsel: de velarisering. Waar in Nederlandse woorden de klankcombinatie *nt* en *nd* optreedt, heeft het Blericks *ng* en *nk*. Dit verschijnsel wordt velarisering genoemd.

Typisch is dat er in het Venloos nauwelijks sporen van velarisering te vinden zijn, terwijl 100 jaar geleden vrijwel alle buurplaatsen wél velariseerden. Een strook in Noord-Limburg maakt deel uit van een groter Rijnlands velariseringsgebied. Een zuidelijker uitloper vindt men in oostelijk Zuid-Limburg.

Kaart 4: het velariseringsgebied in Noord-Limburg

Het afwijkend gedrag van het Venloos stelt dialectologen voor een probleem. Er zijn twee mogelijkheden: of het Venloos heeft nooit gevelariseerd, of het heeft die velarisering verloren. Als het Venloos ontvelariseerd is, dan moet dat voor 1800 zijn gebeurd. Want als dan de eerste Venlose teksten opduiken, is er geen spoor van velarisering te ontdekken.

vēne

De Venlose dialectoloog prof. J. Schrijnen ging van ontvelarisering uit op grond van twee gevelariseerde woorden die toch in het Venloos te vinden zijn: *stank*, de gebiedende wijs van staan (ontstaan uit *stand): *stank stil!* en het woord *genk* (gent, mannetjegans) dat hij aantrof in *genkrieje* (gansrijden).⁹⁾ *Genk* en *stank* zouden velariseringsrelicten in het Venloos kunnen zijn. Kaart 4: het velariseringsgebied in Noord-Limburg

Ik durf over deze kwestie geen oordeel te vellen. Wel wil ik een paar kanttekeningen maken bij de voorbeelden die hij aandraagt. Het gaat wel degelijk om velariseringen. Maar m.u.v. de verleden tijd lijken het paradigma van het Venlose *staon* (staan) en *gaon* (gaan) lijken veel op elkaar:

Tabel 16: deel paradigma van het Venlose staon en gaon

staon		gaon	
ik	staon	staon	
de	steis	geis	
hae	steit	geit	
we	staon	gaon	
ge	stót	gót	
ze	staon	gaon	
	stank	gank	gebiedende wijs enkelvoud
	stót	gót	gebiedende wijs meervoud
	gestaon	gegaon	

De gebiedende wijs van het Noord-Limburgse *gaon* is *gank*. Deze nk is niet ontstaan uit nt of nd. Het is zou dus mogelijk kunnen zijn dat *stank* o.i.v. van *gank* is ontstaan. Als men van ontvelarisering uitgaat, zou men kunnen aanvoeren dat *stank* dankzij *gank* is blijven bestaan. Typisch is dan wel dat buiten het Velariseringsgebied in en rond Horst - zo'n 10 kilometer ten noordwesten van Blerick - iets meer sporen van een velarisering te vinden zijn: *binge*, *vinge* (vinden), *stóng* (stond). Als Venlo ontvelariseerd is, dan is dat blijkbaar abrupter gebeurd.

Bij het woord *genk* is voorzichtigheid geboden. Het gevelariseerde type *genk* komt ook in het Venrays (*gaenk*) voor tot in de Brabante Peel aan toe. Volgens de heer Linssen, een van de makers van het Venrays Woordenboek, zelfs nog in Boxmeer, zo'n 30 kilometer boven Venlo.

Op zoek naar mogelijke andere velariseringen heb ik talloze vragenlijsten doorgekeken en ben heel soms op 3 (mij onbekende) gevelariseerde Venlose vormen gestoten. Elk daarvan steunde maar op één informant wiens achtergrond ik ken. Een te magere oogst om er conclusies aan te verbinden. Er is echter nog één geval van velarisering dat Venloos zou kunnen zijn: *granke* met het agens *granker* (Middelnl: *granter* = bedelaar), dat '(zeurend) bedelen' betekent. Meestal wordt het van kinderen of dieren gezegd. Volgens sommigen is het geen Venloos, maar het Venloos woordenboek voert *granker* als verouderd op. Mogelijk is het Gerdeneersvenloos.

Zoals gezegd durf ik noch te beweren dat Venlo nooit gevelariseerd heeft noch het tegenovergestelde te verkondigen.

Inmiddels is de velarisering geheel teruggedrongen uit Velden, Grubbenvorst en Blerick-Dorp. Dit is te wijten aan de Venlose invloed. Het feit dat het Venloos ook in dit punt met het Nederlands overeenstemt zal de ontvelarisering nog versneld hebben.

Het Noord-Limburgse velariseringsgebied is een uitloper van een groot Rijnlands velariseringsgebied. Aan de Duitse kant van de grens hebben de dialecten de velarisering niet verloren. De rijksgrens heeft hen voor de meeste Venlose invloed afgeschermd en doordat belangrijke steden als Krefeld, Viersen, Mönchengladbach ook velariseren is er van de dialecten aan de Duitse kant geen ontvelariseringsdruk geweest.

De noordelijkste plaatsen met sterk velariserende dialecten zijn nu Tegelen-Hout-Blerick-Boekend en Sevenum. Dit wil niet zeggen dat de velarisering in die plaatsen algemeen is. Zo velariseren - naar verluidt - in Sevenum alleen nog leden van de oudere generaties.¹⁰⁾

Conclusie

Al met al: het Venlose stadsdialect staat opvallend dichterbij het Nederlands dan omringende dorpen. Het - inmiddels vrijwel verdwenen - Gerdeneersvenloos vertoont conservatievere trekjes dan het Stadsvenloos. Dit toont dat de invloeden van de standaardtaal eerst het Stadsvenloos

beïnvloedde, dan het Venlose platteland en vervolgens naar de buurdorpen zijn overgeslagen. Het Blericks door zijn ligging vlakbij Venlo het eerste dorp waarvan het dialect onder invloed van het Venloos kwam te staan.

De invloed van het Nederlands heeft ervoor gezorgd dat sommige typische woordvormen uit de streek in Venlo onbekend zijn en ook niet meer zijn opgetekend: ekster (in de streek aegers(t)). Als het om de klinkers gaat, vertoont Venloos Nederlandse klanken (bv. trouw; streek: troew). Ook de uitspraak van sommige lange klinkers vertonen Nederlandse invloeden: bv. een wat onzuiver oo (doo^un) tegenover zuiver oo met korte naslag in de streek (doo^jn). Het klinkersysteem hier en daar aan het Nederlands is aangepast: een voorliefde voor korte ie, oe en uu voor l, m, n. In de verbuiging en vervoeging tonen de Venlose klinkers zich veel regelmatigiger dan in de buurdialecten. Daar is de klinkerverkorting en de monoftongering veel sterker dan in het Venloos een integraal onderdeel van verbuiging en vervoeging.

Ook het medeklinkersysteem is mogelijk vereenvoudigd. Het Venloos kent nauwelijks gevallen van velarisering. Mogelijk zijn dat relictten, maar andere verklaringen zijn ook mogelijk.

De Venlose invloed inmiddels heeft de buurdialecten in Noord-Limburg beïnvloed en soms - zoals in het geval van Blerick - vrijwel geheel verdrongen. Het Blericks heeft in de voormalige gehuchten Hout-Blerick en Boekend kunnen overleven doordat ze relatief weinig contact met Venlo hadden. Het feit dat het Venloos op meer punten met het Nederlands overeenstemt, zal de overname van woorden en woordvormen die hetzelfde zijn als de Nederlandse zeker hebben vergemakkelijkt.

Eindnoten:

- 1) Een uitgebreid overzicht over de verschillen is te vinden in: F. Bakker & A.W.L.P. Hendriks, 't Blièriks van vruujer, Nijmegen, 1995.
- 2) de waarschijnlijk oude verleden-tijdsuitgang 2 pers. o.v.t. **[de mak]des* is niet in dialectenquêtes opgetekend. Maar de inversie-vorm met de onbekernde vorm van het persoonlijk voornaamwoord luidt: [mafzdeze]. In deze contaminatievorm is mogelijk een echo van de oorspronkelijke vorm: *makdes de.
- 3) 'Fijn' in de betekenis 'het tegengestelde van grof' is in het Blericks *fie:n*, in 't Venloos *fien*.
- 4) De invuller van de Venlose lijst van de SGV-enquête uit 1914 was de onderwijzer Voestermans. Volgens zijn schoondochter is hij geboren op de Boerendans-boerderij ten noorden van de oude stad. De boerderij bestaat niet meer. Thans ligt daar een Venlose wijk.
- 5) W. Janssen, Venlo als kultuurhaard (in Onze Taaltuin 10, 1941-1942).
- 6) J. van Daele, Venloos Waordebook, 1937 (ongepubliceerd manuscript), Katholieke Universiteit Nijmegen (NCDN).
- 7) A. Alsters e.a. Venloos Woordenboek, Venlo 1993.
- 8) A.W.L.P. Hendriks, Verandering in het dialect (scriptie Nederlands M.O.-B), Hogeschool interstudie, Arnhem 1989.
- 9) J. Schrijnen, de isoglossen van Ramisch in Nederland, Bussum 1920.
- 10) Fr. Peeters, Euver Venlo en zien taal (in: Veldeke 195).